

A sumer *sukkal*- és kapuőrző istenek narratológiai szerepkörei

Pintér Anna Krisztina

A mítoszok és a népmesei vagy narratív elemek kapcsolata régóta vizsgált jelenség.¹ Bármennyire is vallásos témájú egy szöveg, hagyományos elbeszélői motívumokkal mindig kell számolni. Így a sumer mítoszok istenei is gyakran a visszatérő motívumok és szerepek mintázataiban jelennek meg. Az az istencsoport, amely különösen alkalmasnak bizonyult arra, hogy elbeszélő szövegek narratológiai „eszköztárának” prominens tagjává váljon, a *sukkal*- és a kapuőrző istenek társasága. A *sukkal* egy ókori titulus neve (sum. *sukkal*, akk. *sukkallu*), általában a ’miniszter’ vagy a ’nagyvezír’ szóval szokták lefordítani, de a fordításként szerepeltethető foglalkozásnevekhez képest sokkal összetettebb volt az ezzel a kifejezéssel jelölt személyek feladatköre² – diplomácia, titkári feladatok, igazságszolgáltatás, tanácsadás stb. –, ezért a sumer terminust fogom használni, és nem fordítom le „miniszter”-, „nagyvezír”- vagy „főtitkár”-istenre.

Az alábbi tanulmányban a fő kérdésem nem a *sukkal*-istenek kultuszban és hitvilágban betöltött szerepére irányul, hanem a mítoszok narratológiai jellegzetességeire: mi a *sukkal*-istenek és a hozzájuk hasonló mellékszereplők irodalmi jelentősége? Mi a narratológiai szerepük? Milyen implikált jelentéstartalmat tudnak kifejezni a szövegek egy-egy mellékszereplő bevezetésével és szerepeltetésével? Miért így írnak le bizonyos dolgokat a szövegek, és miért nem explicitebben kifejezve? Miért nem a narrátor által, és miért a *sukkal*okkal folytatott párbeszédekben? A felsorolt kérdések megválaszolása nemcsak a *sukkal*ok irodalmi szerepét mutatja be, hanem a sumer irodalmi művek narratológiai jellegzetességeire is rávilágít.

A *sukkal*ok szerepeinek vallástörténeti összefoglalója

A *sukkal*-isteneket³ a szakirodalomban sokszor az angyalokhoz hasonlították, mivel hasonló feladatköröket látnak el:⁴ ők közvetítik az istenek üzeneteit, leginkább az istenek között, de néha az embereknek is.⁵ Minden parancsot pontosan és engedelmesen végrehajtanak,⁶ amelyek egészen változatos dolgokat fedhetnek le. Szövegeink néha csak egy sorban megemlítik, hogy a *sukkal*ok hűséges szolgák,⁷ de például a *sukkal* Isimud vizet, süteményt és sört szolgál fel Inana istennőnek, mikor látogatóba megy,⁸ vagy a *sukkal* Nuska a templom körüli kultikus funkciókért is felel.⁹

A *sukkal*ok sokrétű feladatai között szerepel, hogy kapuőrként szolgálnak: közvetítik az imákat, igazságot szolgáltatnak, ők engedik be a látogatókat a főistenhez, vagy ellenkezőleg, visszatartják őket.¹⁰ A himnuszokban a templomok kultikus rendjéért felelnek, és az isteni erőt, a *me*-t kezelik. A *sukkal*ok ábrázolását a liminális jellegük határozza meg:¹¹ ők képezik az átmenetet a kultuszhely főistene és a külső területek között, emellett a felettesük hangulatáért is felelnek. A haragvó istenek kiengesztelése a rendszeres kultusz fontos eleme, amelyben a *sukkal*ok is szerepet vállalnak. A *Galla-pap teremtése* című szöveg például így szól:¹²

*Ninkasi majd betölti a szád édes, kevert nedvvel,
az igaz sukkalod, Ninšubur majd lecsillapítja szívedet.*

A sumer istenekről a legtöbb adatot a himnuszokban találjuk, mivel a többségük nagy része hosszasan kitér az egyes istenek dicsérendő princípiumaira. Ezek a szövegek például leírják, hogy a *sukkal*-istenek „tanácsot adnak”, „a jogart a kezükben tartják”, bölcsék; ezen kívül epithetonokkal, belső tulajdonságokkal és kultikus cselekedetek elvégzésével is jellemezhetik őket. Például a *Nuska B* himnusz:¹³

*Nuska, Enlil legerősebbje, a fényes jogar tökéletes hordozója,
aki az istenek előtt jár, az eget és földet megtölti,
igaz sukkal, a szava hatalmas, An tekintélyes fia,
akinek a herceg (Enlil) széles mellkast és magasztos erőt
adott, a nagyszerű dolgok me-jét¹⁴ tartja tökéletesen,
főpohárnok, a fényes bronzok tisztítója, az asztal me-jének
az ura.*

Ami a mítoszokat illeti, sokkal kisebb a forrásértékük, ha istenekről kell pontos leírást adni. Ezekben a szövegekben általában igen kevés epitheton és jellemzés található, eltekintve az eposzok szűkszavú és ismétlődő epitheton ornansaitól.¹⁵ Az imént összefoglalt legfontosabb szerepkörök – mint a közvetítőszerep, a szolgálat, a dühös istenek lecsillapítása, a hírek jelentése – itt is szerepet játszanak, de az epizódok elemeiként fordulnak elő.

A *sukkal*- vagy kapuőrző istenek az alább felsorolt mítoszokban szerepelnek. (A két istencsoport hasonló – liminális – szerepei miatt együtt elemzem őket.)

Enlil és Sud
Ninurta visszatérése Nippurba
Ninurta és a teknős
Enlil és Ninlil
Enki és Ninhursag
Inana és Enki
Inana leszállása az Alvilágba

Az említett mítoszokban előforduló három *sukkal*-isten Nuska,¹⁶ Ninšubur¹⁷ és Isimud.¹⁸ Egy kapuőrző istenség is szerepel bennük: Neti, az alvilág kapuőre.

A szöveghelyek egyik csoportjában maga a *sukkal*-istenek szerepköre az, ami fontos, és ezért kerültek a szövegbe. Itt semmilyen narratológiai rafinéria nincs, ezért nem is szabad különösebb jelentőséget tulajdonítani nekik: egyszerűen az események egyik epizódjának szereplői. Az *Enlil és Sud*-szövegben¹⁹ Nuska a házasságközvetítő. A szöveg arról szól, hogy Enlil isten meglátja Sudot, és feleségül akarja venni. A szöveg nagy része a szokásos leánykérési procedúrát írja le, ezért Nuska szerepe a szokásos közvetítői szerepkör. Enlil őt küldi el a házassági ajánlattal és az ajándékokkal Sudhoz.

A *Ninurta visszatérése Nippurba* című szövegben²⁰ Ninurta a győztes hadjáratai után Nippur városa felé közeledik. A szövegben nem a kalandjain van a hangsúly – ezeket csak felsorolják –, hanem félelmetes közeledésén. Ninurta rettenetes harcos istenként vonul a város felé. Nuska, Enlil *sukkal*ja Ninurta elé megy, és lecsillapítja őt, hogy ne olyan harciasan vonuljon Nippurba, és ne rémítse meg a saját apját, Enlilt, valamint a többi istent. Nuska szerepköre így itt is a *sukkal*-istenek hagyományos közvetítő és engesztelő szerepe.

1. kép. Utu és *sukkal*ja, Bunana. Akkád kori (Kr. e. 24–23. sz.) pecséthenger-ábrázolás, Boehmer 1965, Tf. XXXV, no. 423. nyomán

A *Ninurta és a teknős* című szövegben Ninurta Enki isten és a lakhelye, az Apsu (föld alatti vizek) ellen vonul, hogy megszerezze a sorstáblákat, azaz a világ feletti főhatalmat. Az ajtónál viszont szembetalálkozik Enki *sukkal*jával, Isimuddal. Isimud is a hagyományos kapuőri szerepben jelenik meg, különösebb narratológiai bravúr nélkül:²¹

*A sukkal Isimud a templomnál szembeállt vele,
nem engedte, hogy a hős Ninurta bemenjen.*

A következő három szövegben viszont a *sukkal*ok szerepe nem teljesen önmagáért való. Az alábbi motívumok²² szerepelnek az elemzett elbeszélésekben: (1) a kapun való bekopogás, párbeszéd a kapunál; (2) a *sukkal* követi szerepe; (3) a főisten és a *sukkal* közötti párbeszéd. Ha nem is teljesen formuláris jelenelekről van szó, annyi hasonlóság mégis előfordul bennük, mint bármely más kultúrában például a népmesék hasonló típusú visszatérő jeleneteiben.

A kapun való bekopogás jelenetei

A mítoszokban többször előforduló jelenet az, mikor egy isten bekopog a kapun – vérmérséklettől függően dörömbölhet is –, és a kapuőr válaszol. Ez a motívum az *Inana leszállása az Alvilágba*-mítoszban fordul elő, *sukkal* nélkül pedig Enki Uttu istennőhöz kopog be az *Enki és Ninhursag*-mítoszban.

A párbeszédekben a szereplők hamis bemutatkozásával hazugságot vagy humort közvetítenek a hallgatóságnak. Az elbeszélői stílus ezekben a szövegekben objektív, azaz a narrátor nem ítélkezik, nem értékeli az eseményeket, nem ad több leírást az epikus formulákon túl. A szubjektív elemeket nem a narrátor közli, hanem csak érzékelteti azokat, és a szereplők párbeszédei során derülnek ki.

Inana leszállása az Alvilágba-mítosz

Inana istennő elhatározza, hogy lemegy az Alvilágba, és elfoglalja. Az Alvilágba lejut, viszont az Annunaki istenek halálra ítélik. Még előtte az istennő megkéri a szolgáját, a *sukkal* Ninšuburt, hogy ha nem térne vissza, járjon közbe érte Enlilnél, Nannánál és Enkinél. Mikor az Alvilág kapujához érkezik, a következő párbeszéd játszódik le közte és Neti, a kapuőr között:²³

Inana a Ganzer palotájához megérkezett, majd az Alvilág ajtajának rontott, az Alvilág főkapuján beordított.
 „Nyisd ki a házat, kapuőr, nyisd ki a házat, nyisd ki a házat, Neti, nyisd ki a házat, hadd menjek be, egyedül (vagyok)!”
Neti, az Alvilág kapuőre így válaszolt a fényes Inanának:
 „Te meg ki vagy?”
 „Én Gašanna vagyok, keletre tartok.”
 „Ha te vagy a keletre tartó Inana, miért mész az Alvilágba, ahonnan nincs visszatérés? Hogy jutott az eszedbe az út, amelyen ha valaki jár, nem tér vissza?”
A fényes Inana így válaszolt neki:
 „Mert a nővérem, a szent Gašankigal férje, Gugalanna meghalt, és hogy megnézzem a halotti szertartását, sok halotti áldozati sört öntsek, ezért.”
Neti, az Alvilág kapuőre így válaszolt a szent Inanának:
 „Maradj, Inana, beszéllek az úrnőmmel. Az úrnőmnek, Ereškigalnak megmondom, átadom az üzeneted.”

Neti, a kapuőr megkérdezi, hogy ki kopog. A kérdés inkább a drámai hatás kedvéért szerepel itt, mivel a hallgatóság és Neti is pontosan tudja, hogy Inana áll a kapu előtt. A szöveg elején a narrátor már elmondta, hogy Inana felvette a ruházatát, elhagyta a szentélyeit, és az Alvilág felé indult – hátsó szándékkal, de ez utóbbit nem mondta ki ilyen egyértelműen. Inana válasza Netinek az, hogy keletre tart Gugalanna temetési szertartására, így nyilvánvaló hazugság, ami a továbbiakban Neti Ereškigalnak tett jelentéséből még egyértelműbb lesz. Neti nem fűz megjegyzést Inana válaszához, hanem megígéri Inanának, hogy továbbítja azt Ereškigalnak, az Alvilág úrnőjének. Az *Inana leszállása az Alvilágba* szöveg összes többi részében először a szereplők mondanak el valamit, és utána a narrátor szó szerint ismétli el azt. Az elmondott beszédeket a követek beszédei szintén szó szerint ismétlik. Így mindent három-négyszer hallunk szó szerinti ismétlésben. Az egyetlen rész ebben a szövegben, ahol egy szereplő azt ígéri, hogy közvetíteni fogja a választ valaki másnak, de később még csak meg sem említi a választ, éppen Neti jelentése Ereškigalnak Inana válaszáról (Gugalanna temetése). Neti nem azt mondja Ereškigalnak, hogy Inana be akar menni, mert Gugalanna temetési rítusára jött, hanem azt ismétli, amit a szöveg legelején a narrátor mutatott be: Inana felöltözött, elhagyta a szentélyeit, hogy leszálljon az Alvilágba, offenzív céllal. Csak Neti beszéde az a hely a szövegben, ahol a narrátort ismétli egy szereplő, és nem fordítva.

Neti szövege tehát az elbeszélésen kívül álló narrátort ismétli, és nem Inana szövegét. Ezáltal a szöveg hangsúlyozza Inana hazugságát, és jelzi, hogy Neti mindent pontosan átlát. A kapunál folytatott párbeszéd így objektívan bemutatja be, hogy Inana hazudik, anélkül, hogy a narrátornak explicit kijelentést kellene erről tennie.²⁴

Enki és Ninhursag: párhuzam kapuőr nélkül

Az *Enki és Ninhursag*-mítosz²⁵ cselekménye röviden összefoglalva az, hogy Enki gyermekeket nemz különféle istennőknek, kezdve Ninhursaggal, majd a tőle megszületett lányának, unokájának és végül dédunokájának. Az istennő nincs elragadtatva mindettől, ezért az utolsó istennőnek, Uttunak tanácsot ad, miként kerülheti el a mocsárvilágban hirtelen kialakuló liaisonokat. Uttu nagyanyja tanácsára gyümölcsöket kér Enkitől ajándékba. Enki megszerzi az összes gyümölcsöt, majd elmegy Uttu házához. Ebben a szövegben nincs kapuőr, és egy garde-de-dame az egész történetnek véget is vetne, mivel Enki végül így a házban erőszakolja meg a lányt. Enki magjait Ninhursag kiveszi az unokájából, és növényeket teremt belőlük.

Az ajtónál lejátszódó jelenet az *Inana leszállásához* hasonlóan Enki hazugságát mutatja be. Enki az ajtónál arra a kérdésre, hogy „ki az?”, azt válaszolja, hogy a kertész. Ebben a szövegben sem jelenti ki explicite a narrátor, hogy Enki hazudik, s így majd pórul jár, és nem is moralizál vagy viccelődik a tettein. Az ajtónál folytatott párbeszédéből úgyis kiderül, hogy senki sem mond igazat:²⁶

Enki szeme felragyogott, a jogart a kezébe vette. Enki átment Uttuhoz, bekopogott a házában: „Nyisd ki, nyisd ki!”
 „Ki vagy?” (kérdezte Uttu)
 „A kertész vagyok, az uborkát, az almát és a szőlőt, amit mondtál, odaadom.”
Uttu boldogan kinyitotta a házat.

*Sukkal-istenek követszerepben*²⁷

A sumer mítoszokban és eposzokban is fontos szerep jut a követeknek.²⁸ A sumer epikus irodalom egyik legfontosabb csoportja, az Enmerkar-szövegek egyik strukturális alapját az elengedhetetlen követeinek küldözgetése adja Uruk városa és a hegyvidéki Aratta között.²⁹ Isteni követek sumer mítoszokban az alábbi szövegben jelennek meg, ahol fontos narratív funkciójuk van.

Inana és Enki

Az *Inana és Enki*-mítoszban³⁰ Inana elmegy Eriduba Enkihez, leitatja őt, majd elveszi tőle az isteni erőket (sumerül *me*). Inana, még mielőtt Enki felébredne, elmenekül az égi bárkájával: Urukba, a saját városába szeretne visszatérni. Időközben viszont Enki magához tér, és megkérdezi a *sukkalját*, Isimudot, hogy hol vannak az isteni erők. Enki többször is figyelmezteti Inanát, hogy adja vissza az isteni erőket. Mindeközben Enki Eriduban van, Inana pedig az égi bárkán. Kettejük párbeszédét Isimud közvetíti. A közvetítő kapocs tehát Enki *sukkalja*. A szöveg nem tesz említést arról, hogy Isimud milyen módon közlekedik a bárkával menekülő Inana és az Eriduban maradt Enki között. Az Uruk és Eridu közötti távolságon Isimud hétszer is közvetítette Inanának Enki üzenetét, míg Inana menekült. Ha Isimud nem tudna Inanához menni, az Inana és Enki közötti párbeszéd technikailag lehetetlen lenne. Itt tehát egy

közvetítőre van szükség, aki áthidalja a távolságot. A *sukkalok* közlekedési módjáról egy forrásrészlet sem tesz említést, és az attribútumaik között sem szerepelnek olyan tárgyak, mint például a görög isten, Hermés esetében. Valószínűleg fontosabb volt a narratíva, az, hogy a párbeszéd Isimud közvetítésével egyáltalán létre tudjon jönni, s az a technikai részlet, hogy miként közlekedik Isimud ilyen gyorsan kettejük között, fel sem merült a kortárs hallgatóságban. Így a narratológiai „technikai megoldás” a *sukkal* Isimud. Fontos emellett megjegyezni, hogy a menekülés közben Isimud beszélget Inanával, Enki Inana után küldött fogdmegiei viszont egyszer sem érik őt el. További lényeges dolog, hogy Isimud mondja el Enkinek, hol jár Inana, és innen értesül a hallgatóság is Inana útvonaláról. Ez a mágikusan fontos szám szerint egymás után hétszer játszódik le, és Inana is hétszer válaszolhatja Isimudnak, hogy Enki részegen hozott döntése végleges kell hogy legyen.

Az istenek és a sukkalok közötti párbeszédék, parancsok

Az istenek és a vezírjeik közötti párbeszédekben a *sukkalok* érzelmi reakció vagy vélemény nélkül, engedelmesen válaszolnak mindenre. A *sukkalok* szenttelen válaszai így ellentétben állnak az uraik kéréseivel, és kiemelik az utóbbiak szándékait, főleg a szándékok mögött álló később konfliktust okozó vágyakat és a feszültséget.

Az első példa két mítoszban is szerepel: az *Enki és Ninhursag*- és az *Enlil és Ninlil*-mítoszban a két istenség, Enki, illetve Enlil a folyó partján észreveszik a fürdőző fiatal istennőket, és szándékukban áll megismerkedni velük:

*Enki és Ninhursag*³¹

*Ninkurra kiment a folyópartra.
Enki a nádasban fi(gyelt, és ő csak figyelt),
a sukkaljának, Isimudnak ezt mondta:
„(Ezt) a szép kislányt nem lehetne megcsókolni?
a szép Ninkurrát nem lehetne megcsókolni?”
A sukkalja Isimud ezt mondta:
„Csókold meg (ezt) a szép kislányt,
csókold meg a szép Ninkurrát!
Uram, hadd vezesselek át, hadd vezesselek át.”
Az egyik lábát épphogy a hajóba tette,
a másikkal már a túlpartra is lépett.*

*Enlil és Ninlil*³²

*Enlil a vezírjének, Nuskának ezt mondta:
„Sukkal Nuskám” „Mindig szolgálat(á)ra”
„Az Ekur főépítésze” „Uram szolgálatára”
„(Milyen) szép ez a lány, milyen ragyogó,
Ninlil milyen szép, milyen ragyogó,
nem lehetne lefeküdni vele? Nem lehetne megcsókolni?
A sukkal az urának (már) hozta (is) a hajót.*

Minden esetben a szereplők szövegei fejezik ki az istenség szándékát és véleményét, vagyis hogy az istennő tetszik neki, és nem a narrátor megszólalása. Az isten közvetlen szövegben

2. kép. (Balról jobbra) Inana, Utu, Enki és *sukkalja*, Isimud. Akkád kori pecsétgyűrű-ábrázolás (Boehmer 1965, Tf. XXXII, no. 377. nyomán)

szereplő hallgatósága a *sukkalja*, aki megjegyzés nélkül közbenjár, odahajózik az istennel a lányhoz.³³ A szövegen kívüli hallgatóság számára viszont implikált módon a párbeszédéből derült ki az isten szándéka és a véleménye, valamint a szereplők gondolatai. A szubjektív részleteket így a szereplőkkel mondatják el, és nem a narrátor írja le.

Enki és Ninhursag: növény-epizód

Miután Isimud a mítoszban mind a három-négy istennő megszerzésében segédkezett Enkinek, az utolsó istennőből, Uttuból az első istennő, Ninhursag eltávolítja Enki magjait. A magokból különböző növényeket kelt ki. Enki ezeket a növényeket is megkívánja, és meg akarja őket enni.³⁴

*Enki a mocsárban figyelt és csak figyelt,
A sukkaljának, Isimudnak ezt mondta:
„Én még nem határoztam meg ezeknek a növényeknek a sorsát,
mi ez? Az mi?”
A sukkalja, Isimud így válaszolt:³⁵
„Uram, ez a fa-növény (u₂-giš)” „mondta.
Levágta neki, és ő megette.
„Uram, ez a méz-növény (u₂-lal₃)” „mondta.
Kitépte neki, és ő megette.
„Uram, ez a kerti növény (u₂-sar-ra)” „mondta.
Levágta neki, és ő megette.
„Uram, ez a sűrű-fű (A.NUMUN₂)” „mondta.
Kitépte neki, és ő megette
„Uram, ez a szappan-fű (a^{u2}-tu-tu)” „mondta.
Levágta neki, és ő megette....
Enki meghatározta a növények sorsát, és megadta az értelmüket.
Ninhursag megátkozta Enki nevét.*

Enki megbetegszik, mégpedig valószínűleg a növényektől.³⁶ A hallgatóság már hallotta a növények neveit, mielőtt Isimud is felsorolta volna őket. Ily módon világossá válik, hogy Enki nem ismerte őket, mert megkérdezi róluk, hogy kicsodák. A szöveghely paradoxonja az, hogy Isimud felsorolja a növények neveit, de azt nem mondja meg, hogy nem ehetőek. Az

sem derül ki, hogy Isimud honnan ismerte a növényneveket, miközben a hatásukról nem volt tudása. A szöveg nem akar rövidíteni („megette mindet”, majd Ninħursaĝ megátkozta), hanem a semleges szereplővel, Isimuddal soroltatja fel őket újra, hogy biztosan kiderüljön, Enki számára mindezek a növények mindeddig ismeretlenek voltak. Ez világos a hallgatóságnak, de Enkinek nem. Enki ignoranciáját az elbeszélés tisztán a dialógus segítségével ábrázolja, valamint Isimud bevezetésével, aki isteni *sukkal*, ezért felelni tud minden kérdésre, a növények hatását viszont – s ebből ered a szöveg drámai hatása – nem ismeri. Mítoszok és mesék esetében nem is feltétlenül várja el a hallgató, hogy az elbeszélés minden ponton logikus legyen, pusztán *stilisztikai szempontból* érdekes azonban, hogy az objektív elbeszélés tipikusan ezen a ponton, azaz a logikai bukfenceknél mellékszereplőket vezet be, mintegy rájuk hárítva a hibát.

Inana leszállása az Alvilágba

Az *Inana leszállása az Alvilágba*-mítoszban Inana és Neti második párbeszéde lehetőséget ad arra, hogy az elbeszélő kifejezze Inana tájékozatlanságát és az ebből fakadó feszültséget, mivel Inana nemtudása okozza majd a vesztét. Az Alvilágba hét kapu vezet, és mindegyiknél levetetik Inana egyik ruhadarabját.³⁷ A párbeszéd során Inana rendre megkérdezi, hogy miért van szükség a ruhadarab eltávolítására, Neti pedig rendre elhallgattatja azzal, hogy ezek a kötelező rítusok.³⁸ A hallgatóság már értesült arról, hogy Neti Ereškigal parancsát hajtja végre, Inana viszont nem tudja, hogy mindez végül a halálához vezet. Az *Inana leszállása az Alvilágba* is objektív elbeszélői stílusú, ezért itt is magának a szereplőnek, Inanának a válaszaiból derül ki a tájékozatlansága.

Jegyzetek

- 1 Kirk 1978, 31–41; Oppenheim 1982, 226; Alster 1972; Rubio 2009; Alster 2011.
- 2 Lásd CAD *sukkallu*; Wiggermann 1985–86, 16–18; Sallaberger 1999, 188.
- 3 Általános leírás a *sukkal*-istenekről: Wiggermann 1985–86.; Wiggermann 1998–2000, 490–500; Dietrich 1997; Hundley 2016.
- 4 Van Dijk 1957–71, 537.
- 5 Dietrich 1997; Groneberg 1986. Vö. Hundley 2016, 3–4.
- 6 Wiggermann 1998–2000, 497. Példák: Sladek 1974, 112: 71. *ĝe-na* ^dga-ša-an-šubur-ĝu₁₀ saĝ [kéše ħé-ak] 158: „Menj, Ninšuburo, és figye[lj rám jól]”; Mittermayer 2009, 122–123: 160. *kîĝ-ge₄-a inim lugal-la-na-ke₄ saĝ kéše ba-ši-in-ak* – „a követ figyelt az ura szavára”.
- 7 Volk 1989, 69: *sukkal zid é-an-na-ĝu₁₀ sukkal e-ne-èĝ sa₆-sa₆-ga-ĝu₁₀ ra-gaba e-ne-èĝ ge-en-gen₆-na-ĝu₁₀* – „Jó sukkaalom az Eanna-templomból, szép szavú sukkaalom, igaz szavú követem”. Párhuzamok: Farber-Flügge 1973, 34: 30–32; Farber-Flügge 1973, 11; Volk 1989, 58: 39; Sladek 1974, 106–107: 29–31.
- 8 ETCSL 1.3.1. Segm. C 15–26.
- 9 Lásd *Nuska A*, ETCSL 4.29.1.
- 10 Alster 1985, 223: o. 17. *sukkal lú é-gal-la-ta è-a ki-sikil-e en en mu-un-tar-re-en* 18. *sukkal lú é-gal-la-ta è-a ki-sikil-ra mu-un-ra-ab-gi₄* (224) – „A hajadon megkérdezte a *sukkalt*, aki a palotából jött ki. A *sukkal*, aki a palotából jött ki, így válaszolt a hajadonnak.”
- 11 A kétnemű Ninšuburhoz lásd Groneberg 1986, 27; Groneberg 1997, 129.
- 12 Kramer 1981, 3. 29–30. sorok.
- 13 Van Dijk 1960, 108: 17–21. sorok.
- 14 „Isteni erő”, lásd Farber-Flügge 1973, 116–126; Alster 1974, 33, 33. jegyzet; Klein 1997.
- 15 Hecker 1974, 162.
- 16 Streck 1998–2001, 629–633.
- 17 Wiggermann 1998–2001, 490–500.
- 18 Lambert 1976–1980, 179.
- 19 Civil 1983.
- 20 Cooper 1978.
- 21 ETCSL 1.6.3. 33–34. sorok.
- 22 A követjárás mint strukturális elem, lásd Vastiphout 1983, 36.
- 23 ETCSL 1.4.1. 73–92. sorok.
- 24 A „viccről” más szempontból lásd Katz 1995.
- 25 Kiadásához lásd Attinger 1984.
- 26 ETCS 1.1.1. 167–172. sor.
- 27 Hundley 2016, 4–5.
- 28 Vastiphout 1983, 35–36.
- 29 Vastiphout 1983, 36.
- 30 Farber-Flügge 1973.

- 31 ETCSL 1.1.1. 108–118. sorok.
 32 ETCSL 1.2.1. 35–41. sorok. Kiadása: Behrens 1978.
 33 Katz megjegyzi: furcsa, hogy egy főisten kikéri Isimud véleményét (Katz 2008, 325: „Mivel Enkinek nem kell a beosztottjai beleegyezését kérnie, az Isimudhoz intézett kérdései a lányról [91–92. sorok] furcsák.”). Az incesztus és a karakterek hezitálása szempontjából értelmezi a bekezdéseket (Katz 2008, 325–326). A jelenet viszont ugyanezt a mintát követi az *Enlil és Ninlil* mítoszban is, ahol nincs incesztus vagy hezitálás a *sukkal* részéről, ezért nem hiszem, hogy a vélemény kikéréséről van szó.
 34 ETCSL 1.1.1. 198–212, 219–220.
 35 A növényneveket szó szerint fordítottam le. Egyrészt azért, mert nem mindegyiket tudjuk pontosan botanikailag meghatározni,

- másrészt pedig az egyes növénynevek sumer viccek: a hangzásuk vagy az általuk keltett asszociációk vicceket tartalmaznak (lásd Attinger 1984, 48). Például az u_2-lal_3 növény szexuális kapcsolat vagy a terhesség allúzióját kelti (a növényhez lásd Alster 1974a, 97; Katz 2008, 330, 46. jegyzet; Wilcke 1978, 218: 110. sor). Ugyanígy az $a-tu-tu$ növény hangzásban a sumer ’fürdés’ (a tu_3) szóra rímel, ami visszautal a szöveg elejére Enkivel és az istennőkkel. Enki így a növényeken keresztül ugyanúgy jár, mint előtte az istennők Enkivel.
 36 Kirk 1978, 84.
 37 Katz (1995) szerint Ereškigal átverte Inanát, hogy levetette a ruháit az Alvilágba való leszálláskor.
 38 Sladek 1974, 119–123: 128–163. sor.

Bibliográfia

- Alster, B. 1972. *Dumuzi's Dream. Aspects of Oral Poetry in a Sumerian Myth*. MCSA 1. Copenhagen.
 Alster, B. 1974. „On the Interpretation of the Sumerian Myth 'Inanna and Enki'”: *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 64, 20–34.
 Alster, B. 1974a. *The Instructions of Suruppak. A Sumerian Proverb Collection*. MCSA 2. Copenhagen.
 Alster, B. 1985. „Geštinanna as Singer and the Chorus of Uruk and Zabalam: UET 6/1 22” *Journal of Cuneiform Studies* 37, 219–228.
 Alster, B. 2011. „Variations in Sumerian Myths as a Reflection of Literary Creativity”: F. Hagen et al. (szerk.): *Narratives of Egypt and the Ancient Near East. Literary and Linguistic Approaches*. Leuven–Paris–Walpole, 55–79.
 Attinger, P. 1984. „Enki und Ninḫursaĝa”: *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 74, 1–52.
 Behrens, H. 1978. *Enlil und Ninlil. Ein sumerischer Mythos aus Nippur*. StP Series Maior 8. Roma.
 Benito, C. A. 1969. *'Enki and Ninmah' and 'Enki and the World Order'*. Pennsylvania.
 Boehmer, R. M. 1965. *Die Entwicklung der Glyptik während der Akka-Zeit*. Berlin.
 Civil, M. 1983. „Enlil und Ninlil. The Marriage of Sud”: *Journal of the American Oriental Society* 103, 43–66.
 Cooper, J. 1978. *The Return of Ninurta to Nippur. An-gim dím-ma*. AnOr 52. Roma.
 Dietrich, M. 1997. „*sukkallu* – der mesopotamische Götterbote: Eine Studie zur 'Angelologie' im Alten Orient”: G. Ahn – M. Dietrich (szerk.): *Engel und Dämonen: Theologische, anthropologische und religionsgeschichtliche Aspekte des Guten und Bösen*. Forschungen zur Anthropologie und Religionsgeschichte, 29. Münster, 48–74.
 van Dijk, J. J. A. 1957–71. „Gott. A. Nach sumerischen Texten”: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 3. Berlin – New York, 532–543.
 van Dijk, J. J. A. 1960. *Sumerische Götterlieder, Teil II*. Heidelberg.
 Farber-Flügge, G. 1973. *Der Mythos 'Inanna und Enki' unter besonderer Berücksichtigung der Liste der me*. StP 10. Rome.
 Hecker, K. 1974. *Untersuchungen zur akkadischen Epik*. AOATS. Neukirchen-Vluyn.
 Hundley, M. B. 2016. „Of God and Angels. Divine Messengers in Genesis and Exodus in Their Ancient Near Eastern Contexts”: *Journal of Theological Studies* 67, 1–22.
 Groneberg, B. R. M. 1986. „Die sumerisch-akkadische Inanna/Ištar: Hermaphroditos?” *Die Welt des Orients. Wissenschaftliche Beiträge zur Kunde des Morgenlandes* 17, 25–46.
 Groneberg, B. R. M. 1997. *Lob der Ištar. Gebet und Ritual an die altbabylonische Venusgöttin. Tanatti Ištar*. CM 8. Groningen.
 Katz, D. 1995. „Inanna's Descent and Undressing the Dead as a Divine Law”: *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 85, 221–233.
 Katz, D. 2008. „Enki and Ninḫursaĝa, Part Two. The Story of Enki and Ninḫursaĝa”: *Bibliotheca Orientalis* 65, 320–342.
 Kirk, G. S. 1978. *Myth. Its Meaning and Functions in Ancient and Other Cultures*. Cambridge University Press – University of California Press.
 Klein, J. 1997. „The Sumerian *me* as a Concrete Object”: *Altorientalische Forschungen* 24, 211–218.
 Kramer, S. N. 1981. „BM 29616 – The Fashioning of the gala”: *Acta Sumerologica* 30, 1–9.
 Lambert, W. G. 1976–80. „Isimud”: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 5. Berlin – New York, 179.
 Mittermayer, C. 2009. *Enmerkara und der Herr von Arata. Ein ungleicher Wettstreit*. OBO 239. Fribourg–Göttingen.
 Oppenheim, A. L. 1982. *Az ókori Mezopotámia. Egy holt civilizáció portréja*. Ford. Komoróczy Géza. Budapest.
 Rubio, G. 2009. „Sumerische Literatur”: *Kindlers Literatur Lexikon* 15. Göttingen, 749–785.
 Sallaberger, W. 1999. „Ur III-Zeit” in *Mesopotamien. Akkade-Zeit und Ur III-Zeit*. OBO 160/3. Freiburg, Göttingen.
 Sladek, W. R. 1974. *Inanna's Descent to the Netherworld*. Michigan.
 Streck, M. P. 1998-2001. „Nusku”: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 9. Berlin – New York, 629–633.
 Vanstiphout, H. L. J. 1983. „Problems in the 'Matter of Aratta'”: *Iraq* 45, 35–42.
 Volk, K. 1989. *Die Balaĝ-Komposition úru àm-ma-ir-ra-bi. Rekonstruktion und Bearbeitung der Tafeln 18 (19'ff.), 19, 20 und 21 der späten, kanonischen Version*. FAOS 18. Stuttgart.
 Wiggermann, F. A. M. 1985–86. „The Staff of Ninšubura. Studies in Babylonian Demonology, II”: *Jaarbericht van het Vooraziatisch-Egyptisch Genootschap. Ex Oriente Lux* 29, 3–34.
 Wiggermann, F. A. M. 1998–2001. „Ninšubur”: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 9. Berlin – New York, 490–500.
 Wilcke, C. 1978. „Philologische Bemerkungen zum *Rat des Šuruppak* und Versuch einer neuer Übersetzung”: *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 68, 196–232.